

ЛАНДШАФТНА СТРУКТУРА КЛЮЧОВОЇ ДІЛЯНКИ В СЕРЕДНІЙ ТЕЧІЇ РІЧКИ ХОРОЛ

Гамза Д.А.¹, Мовчан В.В.²

¹ Березоволуцький ЗЗСО І-ІІІ ступенів Петрівсько-Роменської сільської ради

² Ручківський ЗЗСО І-ІІ ступенів Петрівсько-Роменської сільської ради

Постановка проблеми. Територія, на якій проводилися обстеження, неодноразово потрапляла в поле зору науковців ще від кінця ХІХ – початку ХХ століть. Зокрема, П.Я. Армашевський повідомляв про виявлення значної кількості моренних відкладів поблизу села Березова Лука, яке межує з с. Ручки [1]. В 60-х роках минулого століття харківські ландшафтознавці проводили детальні обстеження басейнової системи Хоролу [2]. Однак, невідомо, чи була серед ключових ділянок і територія с. Ручки. То ж в 2021 році було розпочато дослідження ландшафтної структури в північній частині села Ручки

Аналіз попередніх досліджень. Найсуттєвіші дослідження ландшафтів відповідної території здійснили на початку ХХІ століття А.О. Корнус і В.В. Мовчан [5-9], (рис. 1).

Складена науковцями картосхема відображає ландшафтну структуру ключової ділянки в басейні середнього Хоролу, якою і є територія с. Ручки. В північній частині села, на території, яку ми почали досліджувати у 2021 році, він виділив ряд природних комплексів. Кадастр головних типів місцевості і домінуючих урочищ даної ділянки має таку структуру [8] (нумерація подається згідно рис. 1):

Прирічкові (схиліві) ландшафти

ІІІ. Прирічковий (схилівий) тип місцевості.

Урочища:

- 7) Крутих слаборозчленованих прирічкових схилів з кленово-липовими дібровами на чорноземах опідзолених середньозмитих;
- 8) злаково-різнотравних остепнених луків на місці зведених широколистяних лісів на чорноземах опідзолених середньозмитих;
- 9) діючих яружних урочищ на чорноземах опідзолених з виходами корінних порід.

Долинні ландшафти

ІV. Заплавний тип місцевості

Урочища:

- 10) прируслової заплави з гігро- і гідрофітною рослинністю на лучних та лучно-болотних ґрунтах;

11) центральної заплави з мезофітними злаками й бобовими на лучно-чорноземних та лучних ґрунтах;

12) старичних і притерасних заболочених знижень з гігро- та гідрофітною рослинністю на торфувато-болотних ґрунтах.

V. Піщано-боровий тип місцевості

13) урочища борової тераси з сосновими лісами на піщаних ґрунтах.

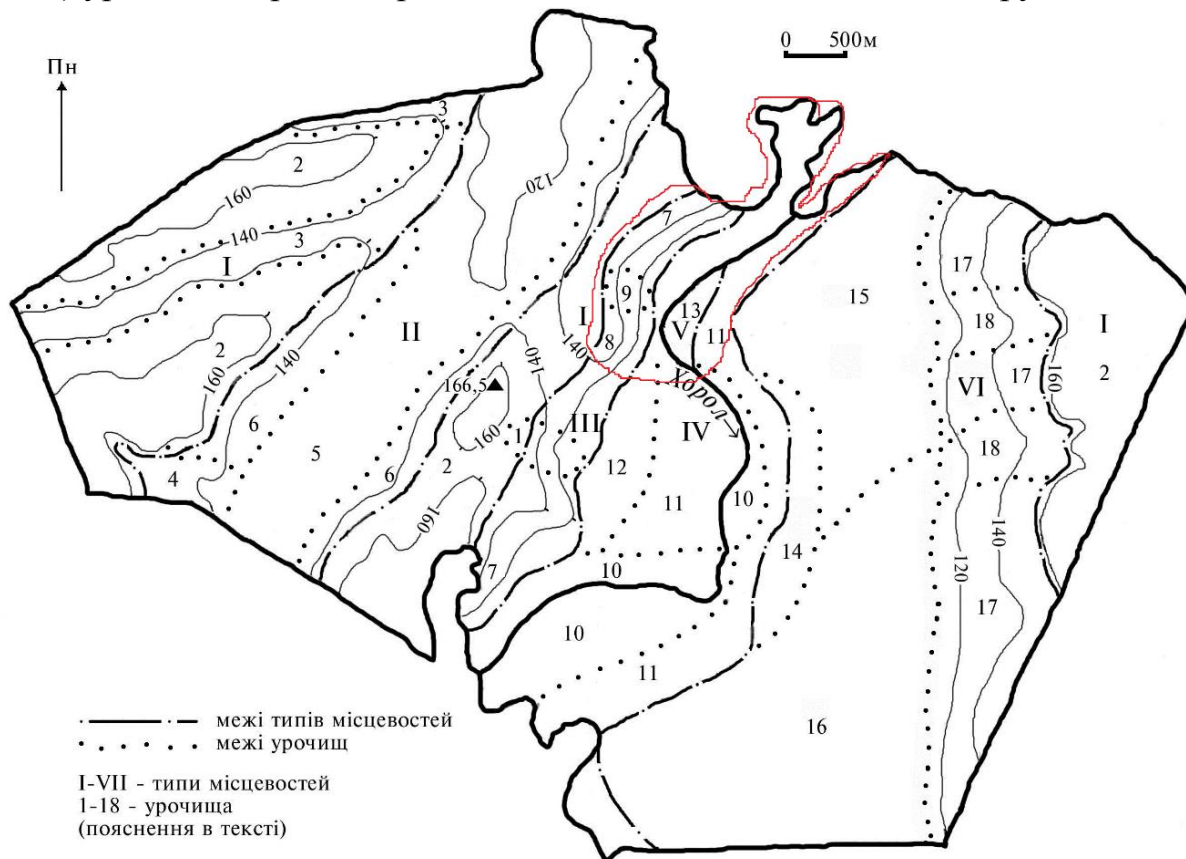

Рис. 1. Ландшафтна структура ключової ділянки в басейні середнього Хоролу за [9] та межі території дослідження проведеного в 2021 році Гамзою Д.А. (виділене Червоним)

Варто зауважити, така ландшафтна класифікація є досить детальною, і не кожен населений пункт має в своєму розпорядженні подібну картосхему.

Викладення основного матеріалу. Під час проведення нами в 2021 році досліджень ключової ділянки в північній частині с. Ручки та аналізу картографічного матеріалу, зокрема й карти: «Ґрунти Гадяцького району» [4] вдалося отримати нову інформацію стосовно ландшафтної структури досліджуваної території. Так, урочища схилового типу місцевості сформувалися не на чорноземах опідзолених, а на сірих опідзолених ґрунтах. До речі, на карті ґрунтів Полтавської області в даній місцевості теж не зазначено останній тип. Можливо це пов'язано з дрібним масштабом зазначеної карти, а можливо й з недостатньою інформацією. То ж дані наших досліджень

можуть бути використані при складанні більш детальних карт як ґрунтів зокрема, так і ландшафтів в цілому. На основі проведених картографічних та екскурсійних результатів досліджень в роботі подається відкоригований і уточнений кадастр, та картосхема ландшафтів північної частини с. Ручки (рис. 2).

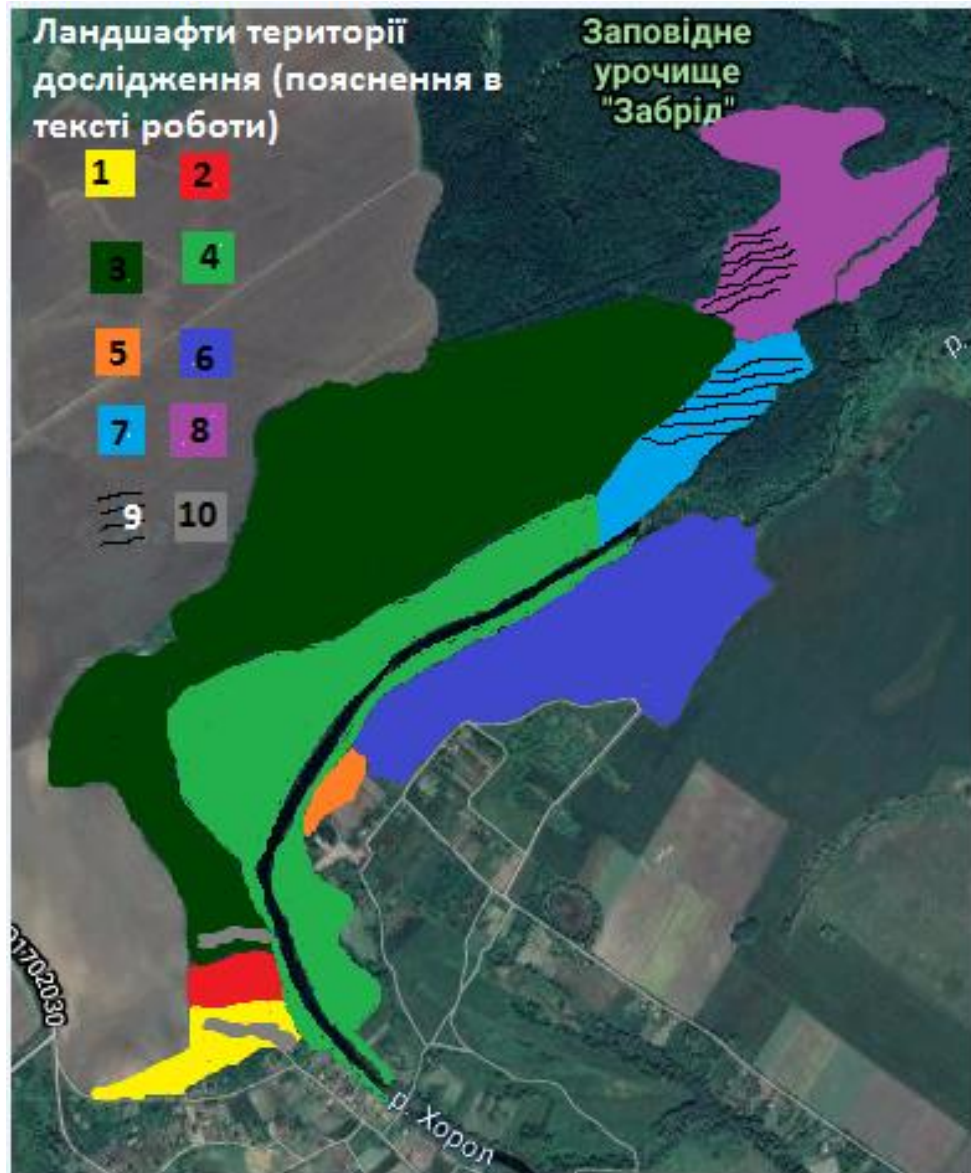

Рис. 2. Ландшафтна структура досліджуваної території станом на кінець 2021 року (позначення кольорів у тексті)

Кадастр ландшафтів, які зображені на рис. 2, має наступний вигляд:

Прирічкові (схиліві) ландшафти

Прирічковий (схилівий) тип місцевості.

Урочища:

- 1) Злаково-різнотравних остепнених луків на місці зведених широколистяних лісів на сірих опідзолених середньозмитих ґрунтах;

2) штучно-заліснених дубом звичайним прирічкових схилів на сірих опідзолених середньозмитих ґрунтах;

3) крутих слаборозчленованих прирічкових схилів з кленово-липовими дібровами на сірих опідзолених середньозмитих ґрунтах;

10) діючих яружних урочищ на сірих опідзолених середньозмитих ґрунтах з виходами корінних порід.

Долинні ландшафти

Заплавний тип місцевості

Урочища:

4) заплавних вільхово-осикових лісів на лучних слабо-шаруватих карбонатних ґрунтах;

5) штучно-заліснених сосново-дубових лісів на лучних сильно-шаруватих супіщаних ґрунтах;

6) центральної з окремими зниженнями заплави з мезофітними злаками й бобовими на лучних сильно-шаруватих супіщаних ґрунтах;

7) центральної та притерасної заплави з мезо-гігрофітною рослинністю на лучних слабо-шаруватих карбонатних ґрунтах¹;

8) перезволоженої заплави з гідро-гігрофітною рослинністю на лучних слабо-шаруватих карбонатних ґрунтах.

Звичайно ж, подібна класифікація природних комплексів даної території не є абсолютною і потребує оцінки відповідних фахівців. Однак, даний кадастр може бути основою для подальших досліджень ландшафтознавців та екологів. До того ж, окремі категорії урочищ зазнають, або можуть зазнати певного антропогенного навантаження. Так, заплавні луки (кадастрові номери урочищ: 7 і 8) на даний момент, згідно Публічної кадастрової карти, переведені в статус «для ведення лісового господарства» [10]. На початку минулого десятиліття тут було частково розорано заплаву для заліснення. Результатом таких дій стало значне скорочення популяцій червонокнижних та регіонально-рідкісних рослин. До того ж, «окультурена» територія після висаджування дерев залишилася без догляду і на даний час заросла осотом та кропивою.

Зараз є потенційний ризик подальшого заліснення заплави, що призведе до повного зникнення рідкісних рослин на даній ділянці заплави. Також, заплавні луки (кадастровий номер урочища – 6) належать до категорії земель запасу. Зрозуміло, що під час продажу землі, ці луки можуть опинитися у приватній власності і зазнаватимуть значного антропогенного навантаження. То ж, питання щодо заповідання заплавних луків в комплексі з іншими природно-територіальними комплексами в північній частині села Ручки набуває

¹ заплава частково засаджена молодим лісом (в легенді – 9)

надзвичайної актуальності. До того ж флористичні дослідження лісових та лучних геосистем підтверджують созологічну цінність даних територій [3].

Також, за допомогою космічних знімків було проаналізовано зміну індексу рослинності протягом останніх десяти років (рис. 3). Аналіз зміни індексу проводився як досліджуваної території, так і заповідного урочища «Забрід», яке знаходиться північніше. На рис. 3. обидві ділянки об'єднані між собою умовною межею майбутньої заповідної території. Загалом, можна сказати, що протягом десятиліття простежується певна стабільність в рослинному покриві, і значні зміни не відбуваються в бік зменшення, чи збільшення індексу рослинності NDVI. Це вказує на відсутність відчутного антропогенного впливу. Тобто, лісовий масив досліджуваної території за даним показником подібний до вже існуючого заповідного урочища, має відносно добре збережену флористичну складову, а отже, відповідає критеріям заповідності. Проте, певна частина лучних природних комплексів має негативні зміни. Більш за все, це пов'язано, як вже зазначалося, з частковим руйнуванням трав'янистого покриву для заліснення. То ж, щоб в подальшому такі зміни не відбувалися, статус заповідності потрібно надати не лише лісовим, а й лучним ландшафтам.

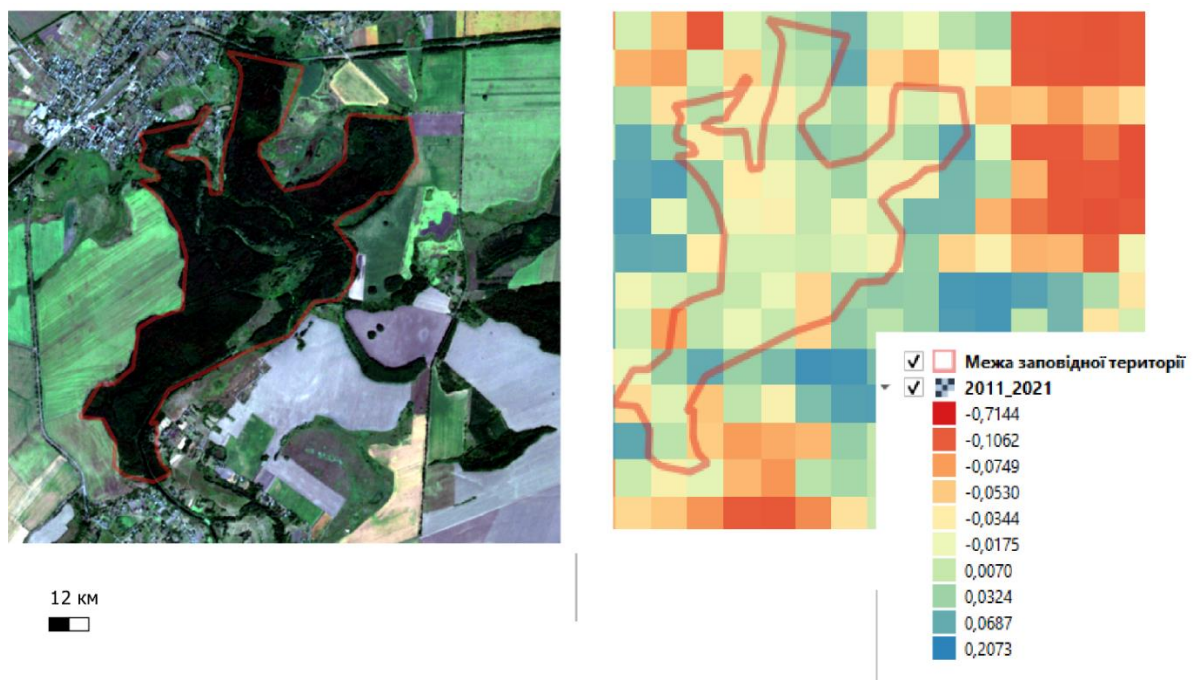

Рис. 3. Аналіз зміни нормалізованого індексу рослинності NDVI за 2011-2021 роки

Висновок. На підставі екскурсійних обстежень та аналізу картографічних матеріалів уточнено ландшафтну структуру території дослідження, зокрема вивірено межі схилового типу місцевості (чотири урочища) та заплавного тип місцевості (п'ять урочищ). Природні комплекси досліджуваної території частково змінені внаслідок антропогенного навантаження.

Список використаних джерел:

1. Армашевский П.Я. Общая геологическая карта России. Листъ 46-й // Труды геологического комитета. 1903. Т. XV. №1
2. Белосельская Г.А., Виленкин В.Л., Проходский С.И. Северная лесостепная область Приднепровской низменности. *Материалы Харьк. отдела Геогр. общ-ва Союза ССР*. 1964. С. 29-38
3. Гамза Д.А. Созологічна цінність лісових та лучних природних комплексів в середній течії річки Хорол / Гамза Д.А., Мовчан В.В. // Шості Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Ш79 Всеукраїнської наукової конференції (Суми, 15-17 жовтня 2021 р.) [Електронний ресурс] / СумДПУ імені А. С. Макаренка, Сумський відділ Українського географічного товариства; [упорядник Корнус А. О.]. Суми. 2021. С. 85-88.
4. Карта ґрунтів Гадяцького району Полтавської області, складена ґрунтознавчою партією при Українському науково-дослідному інституті гідротехніки і меліорації за матеріалами обслідування ґрунтів, проведеного в 1959 р. Масштаб 1:25000, м. Київ, 1963.
5. Корнус А.О. Ландшафтно-природоохоронне вивчення долини середнього Хоролу. *Вісн. Харьк. ун-ту*. 2004. Випуск 620. С. 68-71.
6. Корнус А.О. Ландшафтне різноманіття долин Ворскли і Псла. *Географія і сучасність*. 2002. С. 107-114
7. Корнус А.О. Особливості ландшафтної структури ключової ділянки в басейні Середнього Хоролу. *Фізична географія та геоморфологія*. 2005. Вип. 49. С. 151-157.
8. Мовчан В.В., Корнус А.О. Нове екологічне ядро у Псільському екокоридорі. *Наукові записки Сумського державного педагогічного ун-ту ім. А.С. Макаренка*. 2010, Вип. 1. С. 50-54.
9. Мовчан В.В., Корнус А.О. Дослідження лісових ландшафтів на ключових ділянках у долині р. Хорол. *Екологія і раціональне природокористування* : Збірник наукових праць ; [за ред. Б.М. Нешатаєва]. Суми : Вид-во Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка, 2009. – 135 с.
10. Публічна кадастрова карта URL: https://map.land.gov.ua/?cc=3754500.837711037,6487478.120161905&z=13&l=pcm_sm_merega,kadastr&bl=ortho10k_all&marker=3761628.590598629,6486503.54805127 (дата звернення 20.09.2021)

**СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ З ГЕОГРАФІЧНОГО, ЕКОЛОГІЧНОГО
КРАЄЗНАВСТВА У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ КЗ «ХАРКІВСЬКА
ОБЛАСНА СТАНЦІЯ ЮНИХ ТУРИСТІВ»)**

Скриль І.А.

Харківська обласна станція юних туристів

Сучасні вимоги до педагога передбачають систематичну роботу з розвитку професійної компетентності, поглиблення теоретичних знань та